

ливої конфіскації.

Безумовно, можуть бути виділені й інші тактичні завдання розслідування і відповідні їм тактичні операції, обумовлені тією чи іншою сферою злочинної діяльності (фінансово-кредитна, торгівельна, бюджетна тощо). Але принципово важливим є акцентуація уваги саме на цьому підході як у практиці розслідування злочинів, так і в наукових дослідженнях з криміналістичної методики. Потрібно також зауважити, що вирішення названих основних завдань не вичерпується якимось одним, зокрема початковим етапом розслідування, оскільки в подальшому можуть бути одержані дані про раніше невідомі епізоди злочинної діяльності, причетні до них особи, що потребує проведення певних тактичних операцій і на наступних етапах розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю. Г., Росинская Е.Р. Криминалистика: Учебник /Под ред. Р.С.

Белкина. –М.: Издат. группа НОРМА-ИНФРА, 1999. – 990 с.

2. Шепитько В.Ю. Криминалистика: Курс лекцій. – Харьков: «Одиссей», 2003. –352 с.

3. Криминалистика: Учебник /Отв. ред. Н.П. Яблоков. –М.: Изд-во БЕК, 1996. –708 с.

4. Волобуєв А.Ф. Економічні злочини: поняття та проблеми розробки методик розслідування // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наук. праць. –Одеса: Юридична література, 2003. –С.35-39.

5. Волобуєв А.Ф. Тактичні задачі розслідування розкрадань майна в сфері підприємницької діяльності // Вісник Запорізьк. юрид. ін-ту. -1999. -№ 3. -С.84-90.

6. Дулов А.В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. –Минск: Изд-во «Университетское», 1985. –168 с.

7. Матусовский Г.А. Методика расследования хищений. -Киев: УМК ВО, 1988. –88 с.

Надійшла до редколегії 23.12.2005

КАЗАРЕНКО М.С. О ТАКТИЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЯХ В СТРУКТУРЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Рассмотрены актуальные вопросы структурирования методик расследования экономических преступлений с выделением отдельных тактических заданий расследования и тактических операций как способов их решения.

KAZARENKO M.S. ABOUT TACTICAL OPERATIONS IN STRUCTURE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMES

Pressing questions structuring of techniques investigation of economic crimes with allocation of separate tactical tasks of investigation and tactical operations as ways of their decision are considered.

П.Б. КОПТЄВ

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 351.74

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ПОНЯТТЯ “СИСТЕМА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ”^{1,2}

Розглянуто проблемний характер визначення теоретичного поняття “система” та “структура” органів внутрішніх справ, проаналізовано співвідношення цих понять.

Проблеми системи та структури органів внутрішніх справ не можуть бути віднесені до категорії проблем, які глибоко та різноманітно досліджені в науці управління. Вперше структуру і систему органів внутрішніх справ

дослідив Г.А. Туманов [1]. Найбільш актуальними і фундаментальними вважаються дослідження управління органами внутрішніх справ України, а, відповідно, й їх системи та структури, здійснені в період їх реформування О.М. Бандуркою [2], В.М. Плішкіним [3] та іншими. Разом із тим, в їх дослідженнях є певні прогалини. Тому метою статті є визначення поняття системи органів внутрішніх справ та виділення складових цієї системи. Науко-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Рябченко О.П. (ХНУВС).

² Друкується в авторській редакції.

ва новизна ґрунтується на використанні положень теорії систем стосовно формулювання поняття та складових системи ОВС.

Термін "система" є давньогрецького походження і означає порядок, обумовлений планомірним, правильним розташуванням частин цілого. Єдність системи виявляється у такій взаємозалежності її компонентів, коли зі зміною одного з них міняються й усі інші, що впливає на систему в цілому. Незважаючи на досить поширене поняття "система", до теперішнього часу не існує загальноприйнятого його визначення. В літературі, особливо філософській, можна зустріти різні тлумачення цього поняття, які відображають різні його аспекти. Так, відповідно до філософської концепції, "система - це сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках один з одним, яка утворює цілісність, єдність, кожний компонент системи, в свою чергу, є окремою системою, а кожна система являє собою один з компонентів більш широкої системи" [4, с.427]. Основними характеристиками будь-якої системи є структура її елементів, розподіл функцій між ними, взаємозв'язок елементів структури всередині її та з навколишнім оточенням [5, с.12-14]. Як правило, під системою розуміється сукупність взаємодіючих компонентів [6, с.66; 7, с.34]. Будь-яка соціальна система - це, перш за все, сукупність компонентів, частин, елементів. Означені складові "можуть відноситись до різних рівнів організації соціальної системи та відповідно формувати окремі блоки, структурні утворення в середині системи" [8, с.74]. У найбільш широкому розумінні термін "система" використовується для характеристики самих різноманітних явищ і трактується як правильність в розміщенні частин, конкретний порядок, форма устрою, організація діяльності та ін.

Теорія систем як наукова методологія використовує більш чітке визначення терміну "система", де остання розглядається як цілісне утворення, що, до речі, є дуже близьким до буквального перекладу цього слова з грецької - "ціле, що складене із частин". Іншими словами, система - це комплекс взаємодіючих елементів, які в своїй єдності створюють деяку цілісність. Найбільш важливими, характерними (системоутворюючими) ознаками системи вважаються: складність об'єкта, його цілісність, здатність ділитися на компоненти (елементи, частини, підсистеми), бути, як правило, елементом системи більш високого порядку, створювати особливу єдність із середовищем [3, с.153].

З формальної точки зору, система - це сукупність функціональних компонентів, взаємодіючих між собою для досягнення певної мети. У свою чергу, підсистема - це такий компонент, котрий сам складається із частин (компонентів). Під елементом прийнято розуміти компонент, що в рамках даної системи не може бути поділений на компоненти, тобто є неподільною одиницею [9, с.121]. Між елементами, які утворюють систему, встановлюються певні відносини та зв'язки. Внаслідок цього, сукупність елементів перетворюється в єдине ціле, в якому кожен елемент зв'язаний з усіма іншими елементами, і його властивості не можуть бути усвідомлені без урахування цих зв'язків. У свою чергу, властивості системи виявляються не просто сумою властивостей її окремих елементів, а визначаються наявністю та специфікою зв'язку та відно-

син між елементами, що і знайшло своє відображення в більш сутнісному визначенні поняття "система".

Виходячи із цього, можна вважати, що системи, як категорії теорії управління, притаманні: а) наявність складових частин (елементів, підсистем); б) наявність тісних зв'язків між ними; в) цілісність, котра обумовлюється взаємозв'язком та взаємодією окремих структурних елементів; г) сполучення відносної самостійності кожного окремого елемента системи з обов'язковим виконанням ним функцій, що необхідні для існування системи в цілому.

Отже, стає можливим визначення загальних ознак будь-якої системи, у тому числі і системи органів внутрішніх справ, до яких доцільно віднести: загальну мету для всієї сукупності її елементів; підпорядкування завдань кожного елемента загальній меті системи; усвідомлення кожним елементом своїх завдань та розуміння загальної мети; виконання кожним елементом своїх функцій, що впливають із поставленого завдання; конкретні відносини між елементами системи; наявність органа управління (координатора); обов'язковий зворотний зв'язок.

Системі управління органами внутрішніх справ притаманна ознака ієрархічності, яка виявляється при здійсненні будь-яких управлінських впливів, і знаходить своє втілення в принципі єдиноначальності, необхідність здійснення якого зумовлюється складністю і специфікою завдань, що вирішуються органами, структурами та підрозділами внутрішніх справ. Ефективній реалізації цього принципу покликана сприяти й сувора субординація структурних елементів органів системи МВС. У свою чергу здійснення принципу єдиноначальності та субординації систем управління в органах внутрішніх справ обумовлюється існуванням достатньо жорсткої системи прямих зв'язків суб'єктів з об'єктами управління, специфіка якої насамперед має вираз у тому, що різна за характером управлінська інформація у вигляді команд, наказів, розпоряджень поступає по каналам прямого зв'язку від суб'єктів до об'єктів управління зверху вниз, послідовно спускаючись по сходинкам ієрархії управління.

Система МВС України була створена для реалізації певних, зумовлених об'єктивними вимогами суспільного розвитку завдань, спектр та масштабність яких потребує розгляду зазначеної правоохоронної системи як складного соціального організму, що складається із великої кількості поєднаних частин, взаємопов'язаних між собою різноманітними зв'язками. Ці завдання встановлені і затверджені Конституцією та іншими нормативно-правовими актами [10-12].

Слід зазначити, що, з погляду загальної теорії систем, структура - це тільки сукупність зв'язків та відносин між елементами; сам набір елементів та їх властивості розглядаються окремо [13]. Структурна форма передбачає здійснення дій, спрямованих на створення, вдосконалення організаційної структури системи МВС, оскільки термін "структура" відображає побудову та внутрішню форму системи. Зв'язок елементів у структурі підлягає діалектиці взаємовідношення частини і цілого. Наявність структури - невід'ємний атрибут усіх реально існуючих систем, оскільки саме структура надає їм цілісності. Структура сприяє збереженню стійкого стану системи. По відношенню до системи структура є свідченням її організованості [14,

с.67]. В Інструкції з організаційно-штатної роботи в системі Міністерства внутрішніх справ України від 15.03.2003 року [15] структуру визначено як графічну або текстову модель організаційної побудови органу чи підрозділу, яка відображає взаємне розташування, взаємодію та підпорядкованість підрозділів і посад для виконання покладених на орган (підрозділ) завдань і функцій.

Співвідношення понять "система" та "структура" підпорядковується діалектиці взаємовідносин цілого і частини, тобто структура є складовою частиною системи. У науковій літературі структура визначається як "будова та внутрішня форма організації системи, що виступає як єдність сталих взаємозв'язків між її елементами" [16, с.395]. В більш скороченому формулюванні структура – це сукупність взаємопов'язаних елементів [17, с.28-45]. Наприклад, орган внутрішніх справ як складна соціальна система являє собою певним чином організований колектив працівників, що виконує покладені на нього функції та має для цього відповідну компетенцію і можливості. Іншими словами, органи внутрішніх справ являють собою складне сполучення людських, фінансових, технічних, матеріально-господарських та інформаційних ресурсів, що створюють своєрідні елементи даної системи. Тому в її складі можна виділити відповідні вказаним елементам підсистеми.

Підсумовуючи наведені вище міркування, систему МВС України доцільно визначити як сукупність органів, підрозділів і служб та їх працівників, що виконують завдання з охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, охорони прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, боротьби з правопорушеннями, виконують інші функції, у тому числі і забезпечувального характеру (фінансового, матеріального, медичного тощо).

Таким чином, систему органів внутрішніх справ складають: 1) Міністерство внутрішніх справ України - центральний орган управління; 2) державні департаменти у складі Міністерства внутрішніх справ України як урядові органи державного управління за окремими напрямками службової діяльності, визначеними Кабінетом Міністрів України; 3) головні управління, управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управління, відділи Міністерства внутрішніх справ України на транспорті; 4) міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти; 5) підрозділи міліції (місцевої міліції); 6) з'єднання, військові частини, підрозділи, установи внутрішніх військ; 7) навчальні заклади, науково-дослідні установи, підприємства та установи забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туманов Г.А. Организация управления в сфере охраны общественного порядка. -М.: Юрид. лит, 1972. -138 с.
2. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. -Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. -480 с.
3. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник /За ред. Ю.Ф. Кравченка. -К.: НАВСУ, 1999. -702 с.
4. Философский энциклопедический словарь /Под ред. И.Т. Фролова. -М.: ИНФРА-М, 1997. -576 с.
5. Вишняков В.Г. Структура и штаты органов советского государственного управления. -М.: Наука, 1972. -278 с.
6. Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступлений // Советское государство и право. -1972. -№ 2. -С.66-67.
7. Витрук Н.В. Статус личности в политической системе общества. Политология. -М.: Дело, 1993. -352 с.
8. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем /Под ред. Е.Е. Кубко. -К.: Юринком, 1997. -192 с.
9. Матузов Н.И. Правовая система и личность. -Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1987. -242 с.
10. Берг А.И. Кибернетика и общественные науки // Методологические проблемы науки. -М., 1964. -384 с.
11. Конституція України // ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141.
12. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. // ВВР УРСР. -1991. -№ 4. -Ст.20.
13. Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. -К.: Наук думка, 1979. -235 с.
14. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системный підхід в організації державного управління: Навчальний посібник /За заг. ред. Н.Р.Нижник. -К.: Вид-во УАДУ, 1998. -160 с.
15. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організаційно-штатної роботи в системі Міністерства внутрішніх справ України» від 12.03.2003 р., № 241.
16. Философский энциклопедический словарь /За ред. П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева. -М.: Советская энциклопедия, 1980. -672 с.
17. Лукашев Е.А. Правовой статус: понятие и структура // Общая теория прав человека; Рук. авт. колл. и отв. ред. Е.А. Лукашева. -М.: НОРМА, 1996. -С.28-45.

Надійшла до редколегії 23.12.2005

КОПТЕВ П.Б. ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ПОНЯТИЯ "СИСТЕМА ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ"

Рассмотрен проблемный характер определения теоретического понятия "система" и "структура" органов внутренних дел, проанализировано соотношение этих понятий.

KOPTEV P.B. PROBLEM DEFINITION OF THEORETICAL CONCEPT "SYSTEM OF LAW-ENFORCEMENT ORGANS"

Problem character definition of theoretical concept "system" and "structure" of law-enforcement organs is considered, the parity of these concepts is analyzed.